

Folkmordsromantik, modiga curatorer och ett djävulskt bra museum om tryckarkonsten

**Mårten Janson rapporterar från ICAMT:s konferens i Flandern
15-18 september 2017**

I Flandern är det tätt mellan bebyggelsen – och mellan museerna. Ett tjugotill-trettio minuters skutt med de väl tajmade lokaltågen tar en från Bryssel till någon av de omkringliggande städerna, präglade av medeltida katedraler vid stensatta torg där trevliga uteserveringar erbjuder närkontakt med såväl flamländerna som med deras besynnerliga ölvanor. Att beställa in något så triviale som en vanlig pilsner gav förmanande blickar från såväl personalen som från våra flamländska värdar.

Den flamländska, nederländsktalande, halvan av det tudelade Belgien stod i fokus för ICAMT:s 43:e konferens. Här fanns mycket matnyttigt att hämta för ICOMs internationella kommitté för museiteknik.

Första anhalten var en museal skamfläck i den belgiska historien: Leopold II:s Afrikamuseum – ett litet Louvren uppfört 1910 i den grönskande Brysselstaden Tervuren, omgivet av ambassadbyggnader och villaresidens. Debatten har pågått i decennier – vad göra med monarkens hyllning till det sekellånga folkmordet i den belgiska kolonin Kongo, som han drev i form av ett eget företag: Riva skiten – eller rensa ut kolonialismen och skapa ett modernt museum? Man valde den senare vägen, vilket ledde till ett gigantiskt restaureringsprojekt som nu är på väg att fullbordas.

Kostnaden? 75 miljoner euro, vilket i relation till projektets magnitud framstår som en beskedlig budget – inte minst jämfört med Nationalmuseums dryga miljard svenska kronor. För pengarna har

man lyckats närmast dubblera utställningsytan, från 6 000 kvm till 11 000 kvm. En stor del av dessa återfinns i den gigantiska underjordiska hall som förbinder den ursprungliga byggnaden med den intilliggande, nästan färdigställda glaskub där entrén, kassorna, butiken och restaurangen ska hysas in. I denna byggnad har arkitekten Stephane Beel också placerat maskineriet till det ventilationssystem som ska serva både den gamla och den nya byggnaden.

Den underjordiska hallen, ja: en 93 meter lång korridor kub med sex meter i tak tänkt för tillfälliga utställningar och konstinstallationer. På ena sidan en lika stor sal för föreläsningar och events, allt framsprängt under museiparkens gräsmattor och fontäner. Att träda in ger en spöklik och närmast högtidlig känsla. Än så länge är hela salen tom på utställningsobjekt. Hela salen? Nej, i ena hörnet vilar en 23 meter lång och smal bubbelplastmumie. Innanför lindningarna bidrar ett av museets mest berömda föremål sin tid: En kongolesisk kanot vars storlek gjorde det nödvändigt att kånka den på plats innan tak och väggar stängdes till. Lite brunt, åldrat trä tittar fram bakom en spricka i skyddsomslaget.

I den andra änden leder trappor upp till kung Leopolds folkmordspalats. Museidirektören Guido Gryseels själv visar själv runt i de restaurerade salarna. Dagsljus flödar in där skivor har tagits bort

från fönstren. Lager på lager av färg har skrapats bort och de ursprungliga väggmålningarna har restaurerats. Bårderna längs taken i salarna har återställts med en fascinerande analog-digital teknik. I varje rum har de ursprungliga färgerna uppskattats av konservatorer. Därefter har man skannat in en sektion av de rapporterade mönstren. Skrivare har sedan printat ut bårderna runt om längs väggarna.

Många av de ursprungliga montrarna står kvar längs väggarna – i alla fall utsidorna. Glasen och ljusramperna är ersatta så att montrarna numera uppnår modern konservatorsstandard. I rummets mitt står oregelbundet utformade konstruktioner av glasboxar staplade på varandra – nya montrar signerade scenografen Niek Kortekaas. Men än så länge är utställningarna tomma, förutom enstaka objekt som liksom kanoten varit för omständiga att magasinera. Det rör sig om en uppstoppad elefant och en dito giraff, surmulet lurande bakom lager av skyddsplast.

Att skapa utställningsscenografier i rum där man ännu inte gjort de slutliga föremålsvalen, knappt ens fattat några övergripande beslut om vilka teman museet ska struktureras efter: kanske en förutsättning när det kommer till gigantiska museiombyggnationer men en uppgift som undertecknad skulle tveka inför. Urvalet ur museets samlingar av 150 000 etnologiska och tio miljoner geologiska föremål pågår och om jättekanoten och om de uppstoppade savannjättarna är representativa lär föremålen knappast ha problem att konkurrera med sin omgivning om uppmärksamheten: Ett förnyat, historiskt museum där det förflutna hanterats med största respekt.

Och kolonialismen då? Jo, den har också pietetsfullt bevarats. På en vägg i museet målades för hundra år sedan namnen på alla belgare som dog under kung Leopolds eskapader i sin centralafrikanska lekstuga för europeisk överhöghetsidioti. Väggens namn har pietetsfullt rengjorts och restaurerats. Men de tiotusentals kongoleser som dog, stympades och sattes i tvångsarbete lämnas lika osynliga i dag som på Leopolds tid. Herr Gryseels betonar att en "afrikansk konstnär" ska skapa en samtida kommentar intill väggen.

– Åhå, vad heter konstnären?

– Minns inte, svarar Gryseels. Men det är flera konstnärer från den afrikanska kontinenten som ska göra samtida verk till museet, betonar han. Däremot kan han inte nämna namnet på någon av dessa, när 60 museiproffs från Europa, USA och Asien kommer på besök. (En koll på museets webbplats upplyser om att konstnärerna Freddy Tsimba och Eddy Ekete från Kongo-Kinshasa fått uppdraget att skapa konstnärliga gestaltningar i de "kolonialt laddade" rummen.)

Riktigt obehagligt blir det i rotundan, där förgyllda statyer presenteras i nischer. De skildrar hur kongoleserna fått del av den västeuropeiska civilisationens välsignelser: av tacksamhet tårfyllda kongoleser blickar upp mot beslutsamma herrar som skänker läskunnighet, välstånd och, ironiskt nog, frihet från slaveri (så att de i stället kunde slava för den belgiska överheten). Även här kommer en kongolesisk konstnär att kommentera de gamla budskapen, denna gång likaledes Kongo Kinshasa-baserade Aimé Mpané.

Museet öppnar under 2018, men min reflektionen är huruvida denna byggnad överhuvudtaget borde behandlas som ett museum, eller en minnesplats över ett folkmord. Min sista anteckning innan vi lämnar museet lyder, trots de 75 miljoner euron, de imponerande genomlysta salarna och de uttalade ambitionerna att göra upp med det ondskefulla arvet: "Spräng skiten åt helvete". Bygg sedan något samhällsnyttigt på platsen, kanske ett bostadsområde. Intill kunde man uppföra ett värdigt monument över folkmordets offer – gärna med inspiration från Berlins Holocaustmonument.

I staden Leuven, tjugo minuters tågres från Bryssel, vandrar vi genom ösregnet mot konstmuseet M. Det har sitt ursprung i stadens egen konstsamling och är inrymt i den gamla borgmästarbostaden. Museet fick en tillbyggnad år 2009, återigen signerad Stephane Beel. Entrén

inspirerar, där portalen utgör de enda resterna efter en katedral som sprängdes i bitar under andra världskriget. Denna leder vidare till en funktionalistiskt travertintäckt entréhall som fick ny gestaltning häromåret. Men det är museets pedagogiska struktur som imponerar på mig: Det första utställningsrummet har titeln ”The power of images”. Här finns verk från medeltiden fram till i dag, i en befriande ickekronologisk juxtaposition. Här är det tydligt att man riktar sig till den konstovana besökaren: Texterna och hängningen ger hjälp med sammanhang och tolkning. Ett exempel kan vara den text som inleder:

”Konstverk kan berätta många saker. Somliga ger en klar och otvetydig bild. Andra verk ger dig stor frihet att använda din fantasi i din tolkning. Konstverkets sammanhang påverkar också dess innehåll. När kom målningen till? Var hängde tapeten? Vem tog fotografiet?” Texten avslutar med en inbjudan till besökaren att bygga sig en egen förståelse utifrån salarnas mångfald.

Över ett bord sitter kyrkliga statyer och bilder från olika tider. Intill finns små kort och pennor med uppmaningen: Rita av en detalj! Salarna fortsätter sedan i en modig sammanställning där föremålen hela tiden ges möjlighet att relatera till varandra på andra sätt än de som passar in i gängse museologisk och historisk praxis. I stället för att placera verken utifrån konsthistoriska sammanhang tycks curatorerna ha ställt en övergripande fråga till verken: "Vad berättar du?". Vad verken hade att berätta för curatorerna får jag inte veta men min personliga upplevelse är att mångfalden i form och skala skärper mitt seende. Jag förstår kanske inte men jag upplever. Till exempel en två meter hög och cirka halvmeter smal arkitekturritning från 1500-talets mitt, tecknad på pergament.

I borgmästare Vanderkelens gamla bostadskvarter, ihopbyggda med den nya konstruktionen ställer M ut konsthantverk från olika epoker. Kopplingen till paret som bebodde rummen är begränsad men själva inredningen står till stora delar kvar. Ingen information om vare sig material eller tidsepok finns angiven. Besökaren uppmanas att använda sina ögon: "Vad kan du själv fundera dig fram till, genom att betrakta form och material?" De mest känsliga föremålen är inhysta i en påtagligt samtida monter i rostfritt stål och glas som tronar mitt i det första rummet.

Ett galleri med titeln "The history of eternity" berättar om människors relation till tid och presenterar verk med detta tema. Rummets text avslutas med en fråga: "Hur upplever du tid när du kan tillbringa den ensam med ett konstverk?"

Konferensens sista museum ligger i Antwerpen, även det en halvtimme från Bryssel. I ett hus i centrum bodde familjen Plantin-Moretus från 1576 till 18xx. Ja – samma familj bebodde dessa rum i mer än trehundra år. Och ända sedan Plantinarna flyttade ut har huset varit museum, i nästan ett och ett halvt sekel. Christopher Plantin var en pionjärer inom tryckarkonsten inom Europa. Något decennium efter att Gutenberg tänkt ut idén att trycka med lösa typer – 1555 – inledde Christopher Plantin kommersiell tryckeriverksamhet. Så småningom tillkom kollega och sedermera svärsonen Jan Moretus. 1576 flyttade de alltså in i detta hus med sin verksamhet – i dag världens enda museum som också är ett eget UNESCO-världsarv. Huset – eller flera huskroppar samlade runt em liten gård – var både tryckeri och privatbostad. Böcker, böcker, böcker – samt gyllenläder, möbler och konst från tre sekler. Det mesta står kvar. Men 2016 färdigställdes en restaurering av museet, signerad Antwerpen-arkitekten Caroline Voet. I en presentation berättade

hon om sitt arbete, som gått ut på att förbättra belysningen och tillgängligheten men också att skapa en modernare museiupplevelse.

Restaureringen märks så fort man kommit inom portarna, där händer långsamt bläddrar genom sidorna i en bok som sprider ut sig över två gigantisk skärmar på varsin sida om entrén. I salarna innanför är ljuset varierat: "Vi ville skapa mörka platser, så att man ser ljuset!" Texterna är få. Fakta

om rummen och föremålen får man i stället i en bok som man plockar med sig från entrén. Skyddspärmen ger basinformation om museet och den får man ta med hem. Genomgående i museet är de relativt små skärmarna med videoinnehåll på väggar och i specialbyggda möbler. De visar ingen egentlig information. Deras syfte är i stället att fylla rummen med liv. Bland konsten på väggarna i familjens stora salong ser man man en flicka försjunken i en bok – en vindpust tar tag i hennes hår, hon rynkar sinn panna – i övrigt är hon lika stilla som porträtten runt omkring. Intill den expedition där kunderna togs emot visar en skärm böcker som binds samman med snören och slås in i paket. I tryckeriet ligger skärmen horisontellt och visar på 60 sekunder hur trycktyperna sätts samman i kast och bestryks med trycksvärta. Tidigare fanns i samma rum en tiominuters dokumentär om tryckning. Den ägnade besökarna i snitt en minuts uppmärksamhet, berättar Caroline Voet: ”Men den nya filmen ser de tre-fyra gånger!”

En annan ny detalj är de utsökt snickrade små hurtsar som man återfinner här och var genom hela museet. I dessa finns faksimiler av ett urval av de tusentals böcker som återfinns i hyllor och skåp genom museet. Svanhalsformade armaturer ger läsljus där belysningen är svag. ”Museet handlar om böcker – och vi ville fylla museet med läsande människor!”

Mårten Janson, 9 december 2017

